

<http://doi.org/10.31861/pytlit2025.111.196>

УДК 821.131.1Бок7Дек.09

СПРОБА ІСТОРИЗУЮЧОГО ПРОЧИТАННЯ ОПОВІДКИ IX, ДЕНЬ II (БЕРНАБО ТА ДЗІНЕВРА) З «ДЕКАМЕРОНА» ДЖОВАННІ БОККАЧЧО¹

Ангел Ангелов

orcid.org/0000-0002-9579-4354

valentangel@hotmail.com

*Доктор мистецтвознавства, кандидат філологічних наук,
професор з теорії та історії літератури*

*Інститут літератури, Болгарська академія наук
Бул. Шипченські проход, 52, бл. 17, 1113, м. Софія, Болгарія*

Анотація. Здійснена спроба відновити елементи сприйняття, якими могли керуватися читачі та слухачі новели про Бернабо і Дзіневру (IX, День II) з «Декамерона» в італійських містах у середині XIV століття. Новела дає можливість пов'язати цінності, переконання, знання, поведінку та життєвий досвід з історичним середовищем, в якому вона була створена. Розглядаються такі теми, як сталість соціальних ролей, жорстокість і справедливість, образ вовків, топографія, взаємозв'язок казки та автентичності, важливість екземплуму, функція грошей. Екземплум у новелі передає досвід, вказує на норму та її порушення. Новела встановлює модель поведінки в контексті правди, обману й покарання. Йдеться про деякі інтерпретації новели. Робиться спроба пояснити фундаментальну різницю між реконструктивним прочитанням та інтерпретаціями, що модернізують новелу. Новела Боккаччо порівнюється з новелами Франко Саккетті та Джованні Серкамбі.

Ключові слова: екземплум; соціальні ролі; жорстокість; справедливість; Декамерон; XIV століття; Саккетті; Серкамбі.

¹ Мені не вдалося знайти в каталозі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського публікації українською мовою, які аналізують новелу про Бернабо та Дзіневру, щоб використати їх у своїй роботі та зробити на них посилання.

Читання, яке пропонується, є історичним у такому сенсі: я прагну відновити елементи горизонту сприйняття, які могли б мати читачі та слухачі новели у Флоренції (і загалом – в італійських містах) у середині XIV століття. Новела надає можливості для співвіднесення з цінностями, переконаннями, знаннями, поведінкою, життєвим досвідом у межах історичного середовища, в якому вона була створена; саме вони мене цікавлять під час читання оповідки про Бернабо та Дзіневру².

І. Екземплум

Роздуми про екземплум, які пропонуються нижче, хоч і висловлені у загальнішій формі, є спробою зрозуміти специфіку оповідки II, 9, яку розглядаємо тут. Екземплум – це «достовірна» розповідь про позитивні чи негативні вчинки, яка ілюструє моральні істини. У попередньому, енциклопедичному XIII столітті створювалися збірники екземплумів; їхні тексти слугували основою для складання проповідей. Проповіді переймали прийоми коротких прозових форм. Оповідки з «Декамерона» підтверджують валідність тієї чи іншої моральної істини, тому їх можна розглядати як оповідки-екземплуми. Розповідь-приклад (екземплум), будь то письмова чи усна, особливо через проповіді, була добре знайома читачам і слухачам «Декамерона». Аудиторія була підготовлена до сприйняття таких типів розповідей. Використання екземплуму в художній літературі свідчить про життєздатність цього способу мислення, коли конкретне пояснюється через загальне³. Конкретне набуває цінності не саме по собі, а як підтвердження правдивості загального положення, сформульованого на початку оповідки. Її мета – передача досвіду. Водночас, і в цьому полягає її подвійність, оповідка є самотійним наративом: вона не просто алегорія, що

² Подібний підхід застосовує у своїй монографії Христо Манолакев (Манолакев 2017). Про ранню рецепцію новели в Болгарії див.: Петкова-Сталева 2009; Илиева 2012.

³ Енциклопедії про Середньовіччя, а також більші словники літературознавчих понять містять статті про екземплум. Типовою словниковою статтею є і: Ле Гофф 2007. Петя Петкова-Сталева аналізує співвідношення «повчальний намір – оповідь», а також «перехід від новели-екземплума до новели про міські звичаї» у збірці «*Il Novellino*» кінця XIII століття (Петкова-Сталева 2013). Бойка Ілієва також звертає увагу на присутність екземплума в «Декамероні». Вона поділяє розуміння Лючії Батталї (Илиева 2020: с. 158). Красімір Делчев коротко обговорює, що таке екземплум у Августина Блаженного, К'ркегора і М. Бубера (Делчев 1998).

ілюструє істину, висловлену через екземплум⁴. Мені відомі концепції, згідно з якими оповідки з «Декамерона» звільняються від нормативності екземплуму, що у коротких прозових формах до «Декамерона» лише ілюструвався через оповідь. Проте, якщо надати поняттю «екземплум» певної гнучкості, воно перестане бути тягарем, що сковує оповідь, і співіснуватиме з її самостійністю. Таке вільніше співвідношення між екземплумом і оповіддю, ймовірно, відповідало очікуванням читачів і слухачів оповідок. Оповідка про Дзіневру і Бернабо, на мою думку, виконує й педагогічну функцію: вона пропонує зразок, але без примусу.

Оповідка починається словами:

Між простим людом ходить така приповідка: «Попадеться й дурисвіт одуреному під ноги». Важко, здається, довести її правдивість якимись доказами, отже ж трапляються в житті пригоди, що її ділом потверджують. Тим-то, любії мої пані, хочу я, од предмета нашого не одбігаючи, переконати вас зараз, що то правду люди кажуть... (с. 148)⁵.

В оригінальному тексті в обох місцях Боккаччо використовує «esser vero», що стосується «proverbio» (приказки)⁶. Загальне положення «попадеться й дурисвіт одуреному під ноги» буде підтверджено своєю правдивістю через оповідку⁷. Оповідка

⁴ Взаємозв'язок між священною історією християнства, агіографією, екземплумом і новелою є предметом численних досліджень протягом останніх ста років. Див.: Fonio 2007; Pabst 1967.

⁵ Усі цитати подані за: Боккаччо 1985.

⁶ «Suolsi tra' volgari spesse volte dire un cotal proverbio, che lo 'ngannatore rimane a piè dello 'ngannato; il quale non pare che per alcuna ragione si possa mostrare *esser vero*, se per gli accidenti che avvengono non si mostrasse. E per ciò seguendo la proposta, questo insieme, carissime donne, *esser vero* come si dice m'è venuto in talento di *dimostrarvi*...» (курсиви мої. – А. А.) (с. 183). Усі цитати італійською мовою подані за: Восассіо 1956.

⁷ Я наводжу розуміння Лючії Батталії, яке відрізняється від мого: «Зовсім новим у площині ідеології є заклик не використовувати розповідь як ідеальну парадигму стосовно поведінкових виборів тих, хто слухає чи читає. Такий заклик видається тісно пов'язаним із переходом від традиційного розповідання типових випадків до розповідання «проблематичних» випадків, що (як доводить Нойшефер) є однією з суттєвих характеристик письма «новеліста» Боккаччо; ця характеристика перетворює кожную історію, розказану ним, на одиничний випадок, складну моральну проблему, над якою розмірковувати, «міркувати» запрошуються саме оповідачі та читачі» (Battaglia 2000b: с. 35). У тій же статті Батталія обговорює і співвідношення між новелами в «Декамероні» та попередньою прозою, включаючи проповіді. Див. також: Battaglia 2000a: с. 132–140.

функціонує як логічний доказ, вона є тим, що потрібно було довести (*quod erat demonstrandum*). Проте оповідь є самостійною щодо екземплуму, оскільки оповідка може бути сприйнята і без моральної істини, яку вона підтверджує. Сприйняття лише пригодиницької сторони означатиме, що оповідка виконуватиме свою розважальну функцію. Але сприйняття може зосереджуватися на поведінці Бернабо, на епізоді зі слугою у віддаленій долині або цікавитися фінансовим аспектом – що означають тисяча гульденів у контексті тієї епохи? Чи це елемент казкового, подібно до десяти тисяч дублонів, подарованих султаном? Можна звернути увагу на просторові й міські декорації подій або на наявність торгового ярмарку.

Екземплум стосується не лише «простих людей», адже моральна істина, яку він має підтвердити, не обмежується становими рамками. «...та й не без пожитку, може, буде вам моя історія, бо навчить вас, як од ошуканців стерегтися» (с. 148). Розповідь передає досвід і може бути корисною для життя; вона впливає, бо навчає у привабливій формі. У цьому випадку розповідь звернена до жінок, бо саме до них – «любії мої пані» – звертається Філомена. Чи справді розповідь може вплинути на те, як ми ухвалюємо рішення у життєвих ситуаціях? Вірмо, що так. У будь-якому разі, Філомена і через неї автор прагнуть бути корисними та водночас розважити.

Події оповідки відповідають загальній темі другого дня: «мова мовиться про таких, що, всякого лиха набравшись, негадано знаходять добру долю» (Вступ, День другий). У оповідки IX головними персонажами є Бернабо, Дзіневра, Амброджуоло. Випробування Дзіневри формують фабулу оповідки, основні положення якої: обман, справедливість, відплата, відновлення честі. Однак вступна підтема інша – подружня вірність, популярна в італійській літературі як до, так і після «Декамерона».

II. Договір

«В одній гостиниці в Парижі зійшлося одного разу кілька заможних італійських купців <...> говорили перескаком про те, про се, а далі зайшла в них мова про жінок, що вони дома позалишали». Майже «всі на тому ніби погодились, що жінки їхні, zostавшись

самі, все одно вакуватися не будуть» (с. 148). Як з'ясовується, це стосується й частини присутніх чоловіків. Здавалося, що вечір закінчиться веселою згодою щодо порушеної теми. Але Бернабо висловлює іншу думку: він представляє свою дружину як зразок доброчесності (*virtù*) в різних аспектах. Одні її чесноти належать до аристократичних: «чи верхи їздити, чи з соколом полювати – усе вміє»⁸, інші відповідають ремеслу купців та ремісників: «читати, писати й рахувати знає за доброго купця»⁹, треті стосуються нижчих соціальних верств: «не знайдеш ніде джури чи слуги такого, щоб так панові за столом зумів догодити, як вона йому». Господарем, якому служить Дзіневра, є, звісно, Бернабо. Вона також майстерно вишиває шовком та володіє іншими «жіночими» вміннями (с. 148–149). Можливо, слухачі та читачі новели впізнали в цій промові так звану похвалу (*vanto*), яка часто використовувалася для перерахування та перебільшення достоїнств особи або навіть додавання їй якостей, щоб створити ідеальний образ для наслідування. Перелік умінь Дзіневри, наведений Бернабо, викликає усмішку. Але цілком імовірно, що комічність, яка досягається через перебільшення, є результатом сучасного сприйняття, а не тогочасного. Адже коли Амброджуоло перебуває в Генуї й збирає відомості про Дзіневру, він чує про її манери та поведінку навіть кращі від тих, що описував її чоловік (с. 151). Громадська думка підтверджує «похвалу» чоловіка. Із перелічених здібностей у подальшій розповіді підтверджується лише вміння Дзіневри прислуговувати; проте, коли вона живе як чоловік під іменем Сікурано, вона/він виявляє нові здібності. Найвища чеснота Дзіневри – її цнотливість, яка в списку чоловіка розташована останньою, як «корона» її особистості.

Такий персонаж із винятковими талантами в різних сферах є радше недосяжним прикладом для наслідування¹⁰. Щоб виконати

⁸ Султану приносять соколів для полювання. Полювання із соколами є заняттям, характерним для аристократів.

⁹ У першій половині XIV століття не є винятком, коли дружина бере на себе частину торговельної діяльності чоловіка, що передбачає відповідні навички; однак тут ідеться не про такий фактичний аспект.

¹⁰ За словами Гвідо Альмансі, Бернабо представляє Дзіневру як жінку-чоловіка, яка може й знає все, а її дії як Сікурано є фантастичною проєкцією сказаного про неї її чоловіком (Almansi 1973: с. 134).

свою дидактичну функцію, екземплум має зосереджуватися на одній істині або доброчесності. І те, й інше має бути підтверджено випробуванням. Однак суперечка щодо невинності Дзіневри, що є рушієм першої частини оповідки, не розв'язується через випробування. Амброджуоло не намагається її звабити, натомість проникає до її кімнати, поки вона спить, переконується в її красі й забирає речі як докази своєї присутності. Амброджуоло демонструє спритність, однак у крадіжці та обмані.

Амброджуоло відмовляється визнавати похвалу Бернабо і для її спростування викладає власну «антропологію» про чоловіків і жінок щодо сексуального бажання:

...чоловік – то найблагородніше створіння з усієї живини, що створив Господь, а потім уже – жінка; усякому розумно, та й на ділі видно, що чоловік досконаліший за жінку¹¹, а коли він досконаліший, то, безперечно, має більше за неї твердості і стійкості, а жінота завжди і у всьому хиткіша <...> А якщо вже й чоловік, твердіший на вдачу, не може встояти перед жінкою не лише тоді, як вона його спокушає, а й тоді, коли він сам її запрагне, і ладен зробити все на світі, аби тільки оволодіти нею (і таке з ним трапляється не раз на місяць, а тисячу раз на день), – то невже ти сподіваєшся, що хибка од природи жінка устоїть проти блгань, лестоців, дарунків і тисячі інших заходів, до яких удасться розумний мужчина, щоб добитися її любові? (с. 149).

Амброджуоло викладає загальноприйняту думку, яку інші не заперечують. Саме це переконання буде випробувано. Оповідка спростує визначення чоловіка як «мудрого», яким сам Амброджуоло не є, адже, хвалячись вигаданими досягненнями, він діє всупереч мудрості. Роздуми Амброджуоло ґрунтуються на загальних положеннях: чоловік досконаліший за жінку, він твердіший, а жінки за своєю природою непостійні. Із загальної передумови виводиться висновок – Дзіневра є жінкою, отже, вона непостійна. Зазначаю цю особливість логічного типу, тому що оцінки тієї чи іншої поведінки в оповідках керуються регулятивами,

¹¹ Луїджі Тотаро досліджує жіночі образи в «Декамероні». У його інтерпретації роману виділяються дві теми: безчестя, яке може накликати на людину брехня, сказана про неї, і спроба перетворити брехню на правду. Водночас я не поділяю його висновку, що Дзіневра «набагато вища за подружню вірність» (ben oltre la fedeltà coniugale) (Totaro 2005: с. 55–56).

загальноприйнятими положеннями. Загальноприйнятому не протиставляється поняття індивідуальної поведінки чи індивідуальної оцінки. Загальноприйнятому протиставляється відхилення, але воно не функціонує як альтернатива. На твердження Амброджуоло про непостійність, притаманну природі жінок, Бернабо протиставляє також загальне твердження про честь і розум: «...а котора розумніша, та про честь свою дбає і, її пильнуючи, стає сильнішою за мужчину, якому про те байдуже; отака ж то і моя жінка» (с. 150). Проте інше основне твердження Амброджуоло – про досконалість і твердість чоловіка – спростовується поведінкою Дзіневри-Сікурано. Ця загальна передумова в роздумах Амброджуоло не підтверджується як регулятив для оцінки чоловічої та жіночої поведінки.

Що думає оповідач про непостійність жінок, ми не дізнаємося, адже твердження Амброджуоло та Бернабо ані підтверджені, ані спростовані. Тема природи сексуального бажання, властивого як жінкам, так і чоловікам, є сталою в «Декамероні» та літературній творчості Боккаччо. Однак у цій оповідці вона не основна, тому не розгорнута і підпорядкована темі честі, яка знову з'являється наприкінці. У «судовому процесі», де «звинуваченими» є Амброджуоло та Бернабо, Дзіневра висловлює свою позицію:

Сей позбавляє її честі, знеславивши її добре ім'я, і водночас оббирає її мужа; той, вірячи більше чужій брехні, ніж її щирості, в якій міг за довгий час спільного життя пересвідчитись, каже її забити... (с. 156).

Бернабо та Амброджуоло укладають угоду, предметом якої є цнотливість Дзіневри. Інші присутні висловлюють своє заперечення. Адже предметом угоди є не товар, а людина.

...і, хоч інші присутні там купці намагались їх од того закладу розраяти, знаючи, що з того велике лихо може скоїтись, Амброджуоло та Бернабо так розтроюдились обидва, що на те розраювання не вважали і ту свою угоду для більшої певності власноручно на письмі списали (с. 151).

Отже, обидва підтверджують, що мислять як купці навіть у питаннях особистого життя. Проте як купець повністю проявляє себе лише Амброджуоло: Бернабо спочатку ставить на кін своє життя, тоді як Амброджуоло пропонує, щоб Бернабо застав у п'ять разів більше. Те, що Бернабо хоче поставити на кін своє життя, можна розглядати як емоційні слова розпаленої людини, для якої реальність у цей момент втратила свої обриси. З точки зору цінностей – це дотримання неактуальної, але привабливої аристократичної ідеї. Реакція Амброджуоло прагматична. «Що мені, Бернабо, по твоїй крові, як я виграю? Коли вже ти хочеш таку випробу вчинити, то постав проти моєї тисячі своїх п'ять тисяч золотих (бо голова твоя, либонь, вартніша)...» (с. 150). Спочатку ставка урівнює честь і гроші. Як честь, так і п'ять тисяч золотих виявляються важливими.

III. Гроші

Тема грошей з'являється в оповідці в кількох місцях. Найчастіше гроші – це засіб для досягнення мети, але вони також можуть бути і подарунком. Амброджуоло підкуповує якусь «бідну жінку», яка часто була вдома у Дзіневри (с. 151), і з її допомогою йому вдається непомітно прослизнути в будинок Бернабо і Дзіневри. Мета, досягнута за допомогою грошей, аморальна.

На запитання султана, що він зробив зі своєю дружиною, Бернабо відповідає: «Через утрату грошей і через ту неславу, якою мене вкрила (так мені здавалось) дружина моя, поклав я на неї великий гнів і велів слугі своєму убити її...» (с. 156)¹². Почуття сорому, безчестя і втрата грошей рівнозначні. Гроші тут є еквівалентом честі.

Сікурано допоміг Амброджуоло відкрити крамницю в Александрії «й дав чимало своїх грошей» (с. 155). І тут гроші є приманкою, засобом для досягнення мети – змусити Амброджуоло публічно визнати правду. Гроші, які Сікурано-Дзіневра дає Амброджуоло, не є безкорисливим подарунком.

¹² A cui Bernabò rispose: «Io, vinto dall'ira della perdita de' miei denari e dall'onta della vergogna che mi pareva avere ricevuta dalla mia donna, la feci a un mio familiare uccidere; e, secondo che egli mi rapportò, ella fu prestamente divorata da molti lupi» (с. 194).

Я думаю, що Боккаччо реалістично зображує комерційний менталітет, що утвердився в італійських містах, для яких гроші і товари є центром світу¹³. Однак його ставлення до такого світогляду амбівалентне. З одного боку, він оспівує такі якості, як винахідливість, кмітливність, вміння діяти адекватно, витривалість у несприятливих обставинах (усе це прочитується у вживанні *ingegno* та *industria*). Ці якості формуються під час випробувань, на які наражається діяльність купця. З іншого боку, коли в оповідках з'являються гроші, вони найчастіше є елементом морально засуджуваних дій. Консервативно-негативне ставлення Боккаччо і до моди, яка формувалася в містах республік італійського півострова з кінця XIII століття; серед чинників її появи – ввезення розкішних і незвичних речей (комерційна діяльність) та виробництво тканин.

IV. Цінності та право

Наприкінці оповідки

наказав султан оддати мадонні Дзіневрі все добро пройдисвітове (а добра того було стільки, що і в десять тисяч дублонів не вбереш); тоді спорядив розкішну учту на честь Бернабо, яко мужа її, і самої мадонни Дзіневри, яко найдостойнішої жінчини, і подарував їй клейнодами, золотим да срібним начинням і грішми стільки, що знов понад десять тисяч дублонів набігло (с. 157).

Дзіневра виграла процес – Бернабо був «помилований», Амброджуоло покараний, «суддя» постановив, щоб майно визнаного винним чоловіка відійшло обвинувачуваний, хоча вона й не заявляла такої претензії. Інші десять тисяч дублонів є частиною дарунку, який асоціюється з уявленнями про казкове багатство і щедрість східних правителів. Дарування контекстуально протиставляється функції грошей. Протагоністи в оповідках щедро

¹³ Ця оповідка – не єдина, в якій Боккаччо обговорює тему «грошей» у «Декамероні». Я також маю на увазі новелу Джованні Серкумбі «Стратегія молодого людини», в якій теж ідеться про значні суми грошей як засіб для трьох головних героїв – сина, батька і майбутньої дружини – для досягнення своїх цілей. У найбільш виразній сцені пристрасть Мони Кари використовується як інструмент для отримання прибутку чоловіком, який нібито закоханий у неї, Андріоло. (Sercambi 1972: с. 132–139) Тема грошей у їхньому зв'язку з людською цінністю має велике майбутнє в сучасній європейській літературі.

винагороджуються за проявлену до них доброту. Щедрість – це елемент зразкової поведінки, це чеснота¹⁴. Це якість, якою повинен володіти господар. Подарунок султана підтверджує, що щедрість є елементом його чеснотливої поведінки.

V. Короткий відступ

Щедрість сприймалася як стійка характеристика королівської влади. В оповідці III збірки «Триста новел» Франко Саккетті розповідає історію Парчітадіно з Лінарі, який стає блазнем і вирішує звернутися до англійського короля Едуарда, бо багато чув про щедрість короля (*magnanimità*). Особливістю новели є те, що король розглядає свою щедрість із точки зору правди і брехні, а також лестоців, пов'язаних із брехнею. Коли Парчітадіно звертається до короля з улесливою, позбавленою міри промовою, він отримує від нього удари кулаком і стусани. Однак, коли він перераховує передбачувані вади в характері короля, Парчітадіно отримує щедрю винагороду. Король наказує одному зі своїх баронів: «...заплати йому за правду, оскільки я вже достатньо заплатив йому за брехню» (Sacchetti 1986: с. 133)¹⁵. Мета новели – показати, що король вирізнявся чеснотами і мудрістю (*fu discretio*). Висновок підтверджує, що король у своєму ставленні до блазня проявив мудрість (*discrezione*). У новели є урок, і він спрямований проти улесливих і тих, хто приймає лестоці за правду, а не за брехню. Вирушаючи з Англії на батьківщину, Парчітадіно проїжджає через Ломбардію, відвідує маєтки лордів у цій місцевості, щоб розповісти про свій надзвичайний досвід спілкування з англійським королем. Лорди також винагороджують його; вони виявляють щедрість, можливо, також під впливом історії про щедрість короля.

І коли він повертається туди, звідки почав, Парчітадіно бачить своїх бідних родичів, які виконують ту саму роботу, що й він раніше. Він ставиться до них зі щедрістю – «багатьом з них приніс користь» (Sacchetti 1986: с. 134)¹⁶. З чого можна зрозуміти, що щедрість не є якістю, притаманною лише правителям та аристократам по крові.

¹⁴ Маттео Бозізіо зазначає, що в «Декамероні» є 42 ситуації дарування, і що дарування було основною цінністю середньовічного суспільства (Bosisio 2016).

¹⁵ «...e pagalo della verità, ch'io l'ho ben pagato della bugia io».

¹⁶ «E fece bene a assai di loro».

Дублон – золота монета, отже – «десять тисяч дублонів» одночасно викликає образ золотого скарбу, що цілком відповідає духу казки, елементи якої присутні у другій частині оповідки. Збірне уявлення про пишність і скарби, пов'язані з півднем Середземномор'я, Сходом, можливо, сформувалося завдяки перекладам «Книги про Синдбада-мореплавця», які згодом увійшли до збірки оповідок «Ночі». Але передусім усне поширення цих новел сприяло знайомству Італії з казковим Сходом (Al-Itbawi 2015: с. 95, 97, 102, 115–128)¹⁷. Світ південного Середземномор'я був зоною конфліктів, але також взаємодії в епоху хрестових походів і, звісно, після неї.

Перша частина оповідки представляє знайому для тогочасних читачів і слухачів обстановку: чоловіки-купці, що живуть за кордоном, зустрічаються, щоб провести вечір разом. Після укладення контракту між Бернабо та Амброджуолою оповідка переходить у жанр, близький до казки, з неминучими пригодами та нереальними вчинками головних героїв. Наприклад: Амброджуоло проводить три дні у скрині, яку принесли не куди-небудь, а прямо «до опочивальні паниної» (с. 151); Амброджуоло дві ночі тихо ходить по опочивальні, забираючи речі зі скрині Дзіневри, але вона та її донька не відчують присутності незнайомця і не прокидаються. Чим менш правдоподібна оповідь, тим більш зворушливою вона є. «Казкова лінія стосується трьох ночей, проведених у кімнаті (Дзіневри); це не тільки неправдоподібно, але й непотрібно, бо все, що потрібно Амброджуоло, – це побачити предмети, докази зібрані в першу ніч» (Petrini 1986)¹⁸. Амброджуоло повертається до Парижа з речами, але саме «родима цятка» «під лівою груддю», яку він бачить, коли відкидає ковдру сплячої Дзіневри, переконує Бернабо та інших у тому, що Амброджуоло виграв парі. Поведінка Бернабо підпорядкована логіці честі: якщо в угоді з Амброджуоло він спочатку ставить на кін свою голову, то

¹⁷ Дисертація Азаля Аль-Ітбаві дуже корисна для того, щоб зорієнтуватися в цьому питанні; автор підсумовує дослідження, арабські та західноєвропейські, з середини дев'ятого століття до 2015 року.

¹⁸ Маріо Петріні стверджує, що друга частина роману має багато спільного зі структурою казки (Petrini 1986).

тепер, дізнавшись про «перелюбство» дружини, наказує близькому слугі вбити її – кровопролиття заради заплямованої честі¹⁹.

Коли в Генуї дізналися про те, що сталося, – «азнав він од усіх великої огуди» (с. 153). Що це означає? Вбивство було скоєно в родині; якщо хтось і має право на помсту, то це кровні родичі вбитої жінки. Або вбивця повинен виплатити їм компенсацію, за умови, що вони згодні: а) заплатити замість помсти; б) на величину компенсації. Розмір компенсації повинен відповідати тій цінності, яку жертва вбивства мала для своїх родичів. Так зберігається честь родичів. Тут честь і гроші зрівнюються. В оповідці не уточнюється, як жив Бернабо після повернення до Генуї, а також не пояснюється, чому він збіднів, про що читач дізнається пізніше. Простіше припустити, що зубожіння є наслідком втрати п'яти тисяч золотих флоринів, але мені здається більш правдоподібним інше: психологічно Бернабо не може оговтатися після «зради» Дзіневри і після її «вбивства»; крім того, «азнав він од усіх великої огуди» може означати ізоляцію як від спільноти, в якій він був присутній до цього моменту, так і від професійної взаємодії.

Чесць чоловіка заплямована, а чесць дружини – ні, якщо чоловік зраджує? Тут можливі щонайменше дві відповіді: перша відповідь зумовлена соціальними цінностями та переконаннями, які керують поведінкою членів спільноти чи суспільства. Переважним, але не єдиним, є переконання, що чоловіча зрада не така осудлива, як жіноча. Другу відповідь дає законодавча база. Однак панівні цінності та переконання не обов'язково повинні відповідати правовим нормам, як світським, так і церковним. Світське право дає беззаперечну перевагу чоловікові, який може звинуватити свою дружину в перелюбі, тоді як жінка не може: «Не дозволяється їм звинувачувати своїх чоловіків у перелюбстві»²⁰. У судовому процесі чоловік може звинувачувати дружину лише за підозрою (*ex sola suspitione*) і «без страху» понести покарання, передбачене за

¹⁹ Боккаччо, здається, використовує мотив наклепу на невинного чоловіка чи жінку. Ніколай Аретов детально розглядає мотиви з «Декамерона», в тому числі й згаданий вище, аналізуючи творчість Софронія Врачанського. Аретов обговорює як зміну, так і функцію мотивів у створенні сюжету та художньої вигадки. Аретов визначає обидві характеристики як фундаментальні для художньої літератури (Аретов 2017: с. 122–123, 125–128, 136).

²⁰ Non est eis permittitur maritos suos adulterio reos facere.

наклеп (*sine metu calumniae*). Церковне право, навпаки, стверджує, що обидві сторони рівні. Наприкінці XII століття і пізніше, завдяки Угуччоне делла Фаджіола та Раймунду Пеньяфортському, буде встановлена повна рівність між подружжям у питанні подружньої зради²¹. Реконструкція суспільних поглядів у їхньому зв'язку з правовими нормами була б цікавою темою для дослідження.

Фінальна сцена оповідки – допит обвинуваченого перед суддею в присутності частини населення Александрії. Султан зажадав «в присутності багатьох двораків, щоб той признався по правді, яким чином виграв він у Бернабо п'ять тисяч золотих червінців» (с. 155)²². У цьому стрімкому судовому процесі Сікурано (він ще не став знову Дзіневрою) виконує ролі обвинувача і «адвоката». Султан виносить вирок – помилювання для Бернабо і смерть для Амброджуоло. Вид смертної кари через вимазування медом і прив'язування до кілка не є унікальним для Сходу, адже подібне і більш суворе покарання було застосоване до брата Альберто у Венеції (Оповідка II, День IV). Вироки були виконані без заперечень, можна сказати, що султан скористався так званою владою суверена (*licentia principis*).

VI. Топографія²³

Широка і різноманітна топографія «Декамерона» свідчить про культурний горизонт автора, а також його читач(ок)ів і слухач(ок)ів. Середземномор'я є сценою дії багатьох новел²⁴. В обговорюваній новелі дія починається в Парижі, переміщується в околиці Генуї; вбивство Дзіневри має відбутися в просторі, який є переходом до потойбічного світу – «глибокої, усамітненої

²¹ Я посилаюся на невелику частину дискусії про два кодекси, світський і церковний, у статті видатного історика середньовічного права Дж. Мінуччі (Minnucci 2011: с. 1004–1007).

²² Судові процеси в XIV столітті також були публічними, це й означає «в присутності багатьох».

²³ Географія «Декамерона» є предметом детального дослідження, яке включає реконструкцію географічних знань у першій половині XIV століття в Італії, джерела Боккаччо, зв'язок між реальною та уявною географією, між наративом та географією.

²⁴ Маттео Бозізіо пропонує інтерпретацію топографії новел, дія яких також відбувається в Північній Африці (Bosisio 2016). Питання невідповідності/розбіжності топографії в новелі з реальною топографією досліджує Паренті (Parenti 2016).

долині». Боккаччо не розвиває цю лінію, яка складається з долини, самотнього будиночку, старої жінки (типу Баби Яги), фігури лімінальної, якою в цей момент є сама Дзіневра; її перетворення на чоловіка є символічною смертю і реінкарнацією, можливими в цьому граничному просторі. Далі відбувається подорож на кораблі морем – море також є простором переходу і, нарешті, прибуття до Александрії в Єгипет. Дзіневра, прийнявши чоловічу подобу і перетворившись на Сікуруно, стає служницею султана Єгипту. Пізніше вона навіть очолює охорону, яка буде захищати торговців на ярмарку в Акрі (Сен-Жан-д'Акр).

Топографія позначає реальні простори, якими подорожують італійські торговці, вона окреслює також зони взаємного обміну. Боккаччо, здається, віддає перевагу обміну та порозумінню між тими, хто належить до різних релігій, а не військовому зіткненню між ними: «...письменник ніколи не звертається до релігійних конфліктів, він не розрізняє добро, яке треба оберігати, і зло, з яким треба боротися, бо створює між дійовими особами стосунки симпатії та взаємної щедрості» (Bosisio 2016)²⁵. У суперництві між середземноморськими країнами, як і в торговельному обміні сконцентрована соціальна енергія та фінансові засоби, що приводить до вдосконалення навігації з кінця XIII ст. і далі – відокремлення від берегової лінії і вихід у відкрите море, складання карт із позначеними напрямками вітрів, орієнтування за допомогою вдосконаленого компасу (бусолі), вдосконалення моделей кораблів²⁶, як наслідок, час у дорозі скорочується і подорож стає безпечнішою. Поліпшення використовують як військові, так і торгові флоти, але

²⁵ «...lo scrittore non dà mai adito a conflitti religiosi, non individua un bene da preservare e un male da combattere, poiché fa instaurare tra i protagonisti un legame d'affetto e di mutua generosità».

²⁶ Марія Серена Мацці описує вдосконалення навігації (пропускна спроможність, управління, маршрути) у Середземному морі, на Балтиці та вздовж Атлантичного узбережжя в першій половині XIV століття. Див. розд. IV. Матеріальні умови і підрозділ IV.2. У відкритому морі (Mazzi 2019). Детальне розуміння судноплавства також надається в лекції Коррадіно Астенго з 14.05.2013: <https://www.youtube.com/watch?v=b7CzJxes8AU>. Сайт востаннє відвідувався 20 серпня 2024. Коротко про ці питання йдеться у: Карпантіє і Льобрен 2001: с. 165–167.

також і пірати²⁷. Коли читачі та слухачі оповідки дізнаються про торговців із Генуї та Венеції, які прибули з товарами до Александрії, частина з них може пов'язати місця та дії з власним досвідом; вони знають ці місця (Париж, Александрія, Акра), вони подорожували до них саме як торговці. Генуезькі, венеціанські та каталонські кораблі були найчисленнішими у Середземному морі в XIII та XIV століттях. «Літературний простір, створений новелами, відповідає економічному. Географічні межі збігаються з межами західних підприємців та їхніми маршрутами» (Simon 1999: с. 103)²⁸. Топографічна правдоподібність спонукає сприймати й поведінку діючих осіб як «достовірну». На користь автентичності свідчить родинне ім'я Бернабò – Ломеліні, яке належить до відомого торгового роду з Генуї, чия діяльність процвітала в першій половині XIV століття (Simon 1999: с. 106). Я думаю, що, незважаючи на збіг імен у Ломеліна та Сікуруано, бажано чітко розрізняти вигадану особу в новелі та людей, які реально існували з таким самим іменем. Збіг або близькість імен є ознакою уявної достовірності, уявної вказівки на щось знайоме і відоме. Саме дані реально існуючих осіб, які наводить Аніта Сімон, підтверджують розбіжність із вигаданими особами в оповідці. Ім'я Сікуруано, під яким представлена Дзіневра як чоловік, нагадує ім'я купця з Лігурії Сегурано Сальвайго, який перебував на службі у мамелюцьких султанів на початку XIV століття (Simon 1999: с. 106–107)²⁹. Оповідка може бути історичним джерелом, але для поглядів і цінностей, а не для фактичної близькості Дзіневри до історичної особи на ім'я Сікуруан чи на Бернабò зі справжніми «родичами» – купцями. На мою думку, Сімон слушно нагадує, що «новелістика не пропонує достовірне відтворення реальності, але завжди є її інтерпретацією» (Simon 1999: с. 109). До цього я додам очевидність, як на мене, що новелістика створює власну реальність, яка впливатиме на існуючу зовнішню реальність.

²⁷ Подорож морем таїть у собі небезпеки, як природні, так і антропогенні. Обговорювана новела не дає можливості контекстуалізувати цю тему, але новела про Ландольфо Руффоло (II, 4) надає таку можливість. Див.: Янева 2017: с. 48–59.

²⁸ «Lo spazio letterario proprio delle novelle si rifà a quello economico. I confini geografici sono quelli degli uomini d'affari occidentali e dei loro traffici».

²⁹ Про генуезького купця Сегурано Сальвайго див. також: Airaldi 2023: с. 64–65. Головне місто області Лігурія – Генуя, де Дзіневра живе до цього моменту.

VII. Не/ Свобода

Розмова між слугою і Дзіневрою показує, наскільки слуга належить своєму господареві. Якщо не виконує наказу, слуга підтримує стан зганьбленої честі, в якому господар вважає, що знаходиться. Оскільки розповідь визначає його як «довіреного слугу» (с. 152)³⁰, то я можу припустити, що слуга живе в домі господаря, який, у свою чергу, має повну владу над усіма живими істотами – людьми і тваринами – у своєму домі. Покарання або вбивство слуги – це те, за що сплачується штраф; господареві не загрожує більш суворе покарання.

Тільки велів він мені вас без ніякого жалю по дорозі убити, а як я не зроблю того, то він мене самого на горло скарає. Ви ж знаєте, що неволя моя; чи стану ж я панському наказу навсупір? Бог свідок, шкода мені вас, та нема ради – мушу (с. 153)³¹.

Однак після палкого прохання Дзіневри «слуга, що проти волі мав убити її, здався без труднощів на те благання...» (с. 153). Обов'язок – це не просто почуття, це частина кодексу поведінки – слуга зобов'язаний виконувати накази свого господаря. Хоча він належить своєму господареві і загроза бути повішеним реальна, слуга не хоче ставати вбивцею. Для історії про чутливість актуальне питання: у суспільстві, де господар має необмежену владу, чи можливе співчуття, яке не підкоряється наказу, і воно – дієве, у поведінці? *Misericordia* слово в оригіналі, яким господар вказує на почуття, яке слуга не повинен виявляти при виконанні наказу (*senza alcuna misericordia aver di voi, io in questo cammin v'uccidessi*). Слуга не має імені, він є знаряддям чужої волі, він буде виконувати накази, але без бажання (*mal volentieri*). Однак саме через його небажання стати вбивцею, він легко піддається жалості (*leggiamente divenne pietoso*). Слуга не замислювався над тим, чи справедливий

³⁰ «...un suo familiare, in cui molto si fidava ... mandò ...» («...послав слугу свого ... в якому він був дуже впевнений...» (с. 189).

³¹ Прим. «...senza niuna misericordia la dovesse uccidere...» (с. 189). У контексті «Декамерона» безжальні вчинки або накази протиставляються актам милосердя. Ландольфо Руфоло (II, 4) врятований «бідною жінкою», яка «мила морською водою та шарувала піском своє начиння». Костанца (V, 2) врятована італійкою, а потім сарацинська жінка «з добрим серцем» забирає її до себе додому.

наказ господаря, але він знав господиню, яка, за її словами, ніколи його не ображала. Слуга є другорядним персонажем, але в розповіді саме він переживає вагання, душевний рух, якого не відчують інші, більш важливі для розповіді персонажі. Інакше кажучи, в образі слуги присутній елемент психологізації. Усередині соціальної ролі, яку виконує слуга, – ролі тотальної залежності, – все ще залишається простір для вибору. Не виходячи з ролі приналежності до господаря, не будучи вільним, слуга не виконує наказу.

VIII. Вовки

Слуга «поїхав до пана і сказав, що веління його виконав – жінку вбив і труп вовкам на жир покинув» (с. 153). Поведінка вовків порівнюється з жорстокістю Бернабо, який наказав слугі стати вбивцею. Образ вовків з'являється у другій частині новели чотири рази: у розмові слуги зі своїм господарем Бернабо, у відповіді Бернабо султанові та двічі у промові Дзіневри до султана. Бернабо не знає про свою схожість із вовками, натомість Дзіневра недвозначно заявляє про цю схожість.

Сей позбавляє її честі, знеславивши її добре ім'я, і водночас оббирає її мужа; той, вірячи більше чужій брехні, ніж її щирості, в якій міг за довгий час спільного життя пересвідчитись, каже її забити й вовкам на поталу оддати (с. 156).

Твердження Дзіневри фактично не відповідає дійсності; Бернабо не наказував своєму слугі кинути її труп вовкам, це було вигадано слугою, щоб надати достовірності своїй історії. Але твердження Дзіневри правдиве в сенсі наказу чоловіка, по-вовчому жорстокого: «служі наказав потаємно, щоб *без ніякого жалю* убив її по дорозі в слухному місці...» (курсив мій. – А. А.) (с. 152)³².

В «уявному світі Середньовіччя» вовк набуває рис страхітливої реальності, елементи якої не чужі й людському світу. У свідомості читача наказ Бернабо наближає його до надлюдського, до демонічного. «У церковних трактатах правителі і злочинці

³² «Voi sapete bene quant'io gli son tenuto, e come io di cosa che egli m'imponga possa dir di no; sallo Iddio che di voi m'incresce, ma io non posso altro» (с. 190).

уподібнюються вовкам» (Moretti 2002). Образ вовка стає характеристикою людської поведінки. Слуга повинен здійснити вбивство в місці, не заселеному людьми: «та й заїхали у глибокий байрак; кругом тільки бескеття круте та дерева густії, а людей ані духа. Побачивши слуга, що може тут безпечне панський наказ виконати, вийняв ножа...» (с. 152) Але навіть сам Бернабо, віддаючи наказ, перебуває у проміжному просторі: «Наближаючись до Генуї, не захотів він у самий город їхати, а став миль за двадцять од нього в одному своєму маєтку» (с. 152). За зближенням вовчих і людських рис у поведінці стоїть реальність; зближення між людиною і вовком не просто уявне. Вовкулацтво – це практика, яка, якщо я можу хоча б частково уявити її, наблизила б мене до жорстокості, властивої цьому світу. Вовка перетворили на ворога, якого треба нещадно вбивати, він є загрозою для людей і домашніх тварин. «Середньовіччя внесло вовка до списку демонів... вовк уклав угоду з дияволом» (Moretti 2002). Саме присутність вовків, як у реальності, так і в уяві, спонукає Бернабо прийняти заяву свого слуги як достовірну. Межа між людським і тваринним світом не чітка, як це стане пізніше в історії Європи³³. З точки зору моралі, однак, ця межа існує: пролиття крові через просту підозру поміщає оповідь у простір, який є проходом до потойбічного світу і з якого герой не може повернутися до людського світу таким, яким він був до цього.

ІХ. Образ Дзіневри

Що Дзіневра прагне зробити за допомогою «судового слухання»? Бажає «свою невинність перед очі Бернабо уявки поставити» (с. 155) і покарати винного. Тут, у султана, а не в Генуї, це смертна кара, на яку «він (Бернабо) і заслужив». Усупереч призначеній смерті чоловіка, Дзіневра, прощаючи його, благає про його життя. Цим жестом підтверджується ідеальний образ, яким є Дзіневра в описі Бернабо для інших купців. Соціальна позиція Бернабо за цей час змінилася: морально він переступив межі людського світу, а соціально опустився на дно, на межу бідності.

³³ Для мешканців великих міст Європи після 1800 року вовки були насамперед літературним образом або репрезентацією. Але для болгарського письменника Йордана Йовкова у 1930-х роках вони також були реальністю («Гріх Івана Беліна») (Йовков 1976).

Дзіневра поверне його і до життя, і до колишньої соціальної гідності. Останнє стає можливим у магічний спосіб – завдяки присудженій їй компенсації та подарункам від султана. Своім вчинком Дзіневра спростовує заявлену, але не оспорювану «антропологію» Амброджуоло про недосконалість жінки по відношенню до чоловіка. Це не єдина новела, в якій жіночі персонажі доводять свою вищість, моральну й інтелектуальну.

Те, як вона організовує «судове засідання», і її промова представляють Дзіневу, яку не знав чоловік і яка відрізняється від моделі Дзіневри, ним описуваної на початку новели. У протиставленні «долі, випадку та здібностей», що є темою другого дня, Дзіневра-Сікуруно демонструє здібності, які допомагають їй впоратися з доленосним поворотом її життя. У драматичній сцені, коли слуга каже їй, що повинен її вбити, вона пропонує рішення, щоб залишитися в живих. Вона також успішно діє в середовищі, чужому для неї з релігійної, етнічної та культурної точки зору. Дзіневра очолює варту, яка має стежити за порядком на ярмарку в Акрі. Ця посада не змінює її намірів, але відкриває можливість привести акцію до її кінцевої мети. Шість років у ролі Сікуруно мали б дати Дзіневі новий досвід, який змінив її, і її попереднє існування постає перед нею в іншому світлі. Останній висновок, однак, модний і не стосується цінностей Боккаччо та його аудиторії. Говорити про набутий досвід з боку Дзіневри або критикувати її підпорядкованість чоловікові Бернабо означало б модернізувати новелу, інтерпретувати її в термінах, які не належать до колективної психології середовища, в якому вона була створена.

Тому що мета Дзіневри – відновити звичну і сталу сімейну єдність. Тема сталості людських стосунків, відновлення або досягнення рівноваги центральна в «Декамероні». Повернувшись до Генуї, Дзіневра отримує від громади високе визнання, якого вона, незважаючи на своє добре ім'я, не мала раніше. «...особливо ж мадонну Дзіневу, яку вже давно були поховали. До самої смерті всі поважали її, яко жінку мудру і статечну» (с. 157). У реченні йдеться про те, що суспільна увага була спрямована «особливо» на

Дзіневу і що її шанували, ставилися до неї з повагою³⁴, тоді як про Бернабо не сказано, що його шанували. Я також звертаю увагу на характеристики: добродісна і шанована. Іншими словами, моральність і соціальна гідність – це якості, якими володіє Дзіневу за оцінкою спільноти, в якій вона живе.

Дзіневу могла зробити інший вибір, який, хоч і з труднощами, але був можливий у тому суспільстві: вона могла звинуватити чоловіка в замаху на вбивство. Але новела віддає перевагу іншому рішення. Промова Сікурано-Дзіневу до султана свідчить про те, що навички, яких вона набула, видаючи себе за чоловіка, будучи служницею на кораблі, включаючи соціальне просування – інтимну служницю султана, – не приносять їй задоволення. Такий спосіб життя для неї небажаний. Повернення до колишнього існування, але вже в новій якості – це перемога над випадковістю, над долею.

Саме так Дзіневу сприймає себе: «Пане мій, я – бідна, нещасна Дзіневу, що тинялася шість років світами в чоловічій постаті...» (с. 156)³⁵. Твердження про те, що вона була «бідна, нещасна», фактично не відповідає дійсності; її становище в султана передбачало вплив, а також засоби. Сікурано допоміг Амброджуоло, купцеві з іншої країни, відкрити в Александрії крамницю і «дав чимало своїх грошей» (с. 155). Саме ця близькість до влади дозволила їй влаштувати швидкий «судовий процес», який вона виграла. У цьому процесі вона виступає як обвинувачена проти Амброджуоло, але також і як захисниця Бернабо. Щоб досягти своєї мети, Дзіневу використовує риторику та жести, драматизм яких має зворушити і переконати султана, присутніх і читача (читачів), що Дзіневу виконувала ці ролі з примусу, що вони були їй чужі. Її промова може бути не зовсім правдивою, але вона психологічно правдива, вона показує, що відчувала Дзіневу в ті роки. Використовуючи сучасний термін, нові соціальні ролі не стали частиною її ідентичності.

³⁴ «...e con sommo onore ricevuti furono, e specialmente madonna Zinevra, la quale da tutti si credeva che morta fosse; e sempre di gran virtù e da molto, mentre visse, fu reputata» (с. 196) Якщо я правильно розумію оригінал, «da molto» означає, що Дзіневу поважали, любили і раніше, але особливо після її повернення з відмінною репутацією серед громади.

³⁵ «Signor mio, io sono la misera sventurata Zinevra, sei anni andata tapinando in forma d'uomo per lo mondo ...» (с. 195).

Огнян Ковачев детально інтерпретує сцену, в якій Сікуруно знову стає Дзіневрою:

Потім настала черга... зворотної – і остаточної – метаморфози: «промовив – уже не чоловічим голосом, бо годі було чоловіка вдавати: «Пане мій, я – бідна, нещасна Дзіневра...». Це (пере)утвердження ідентичності оповідається через фігури втрати гендерних відмінностей, таких як голос і бажання, що супроводжується фінальним проблизком наративної іронії в часовій і семантичній невідповідності між досі відсутнім займенником «він» і тепер відновленим власним ім'ям. Аби зняти будь-які вагання, у наступному реченні розповідь – дієгезис голосу та імені – подвоюється показом – мімезисом тіла: «І, роздерши на собі пазуху, показала перса, появивши себе жінкою в очу султана і всіх присутніх». Як розуміти це раптове роздягання – чи не підриває його еротизм моральність Дзіневри, яка витримала всі наративні випробування в оповідці? Читач постає перед остаточною інтерпретаційним вибором: чи це тіло еротично демонструє себе, чи воно логічно вказує на себе, вказуючи на себе? Друга інтерпретація всьоме перетворює його з потенційного об'єкта бажання на неспростовний доказ його підтвердженої ідентичності (Ковачев 2017: с. 773).

Інтерпретація Ковачева є лише частиною його загального розуміння наративної іронії в «Декамероні». Я додаю короткий коментар до його інтерпретації. Зняття одягу (*stracciando i panni*) можна сприймати як ритуальний жест виливного почуття, в якому тіло є доказом; це екзистенційна істина, яка може бути спростована лише за умови зміни існування тіла – наприклад, із живого на мертве або, менш драматично, з однієї статі на іншу³⁶.

Оголене тіло з'являється у двох інших місцях новели; воно є свідченням життєвої сили, але також і занепаду. Амброджуоло перебуває в покоях Дзіневри: «він обережно одслонив нищечком

³⁶ Роздягання як жест зустрічається як в Єврейській Біблії, так і в Новому Завіті; ситуації різняться, але жест незмінно є вираженням нестримного почуття. Через оголення грудей виявляється правда серця. У творах мистецтва, що зображують страти чи вироки, відкриті частини тіла засуджених (голова, очі, груди) контрастують із щільно закритою уніформною тих, хто здійснює (не)законне насильство. Оголеність у цих роботах – це образ «голої» правди, яку страчують.

укривало й побачив, що нага вона незгірша, як і вбрана...» (с. 151)³⁷. Тут Амброджоло є суб'єктом дії і судження, тоді як у другому випадку його останки є об'єктом, що на нього дивляться. «...довго ще біліло там ніким не рушене його маслаччя, на сухожиллі теліпаючись...» (с. 208). Обман набув відразливого вигляду, він є потворністю, естетичною й моральною. На відміну від доброчесності, яка в образі Дзіневри Боккаччо також постає і як краса.

Х. Жорстокість і справедливість

Вбивство Дзіневри на замовлення Бернабо було актом насильства. Наприкінці новели справедливість восторжествувала, злочинець був покараний; покарання Амброджуоло є відплатою за обман, який спонукав Бернабо наказати слугі вбити Дзіневру. Якщо я скажу, що Амброджуоло покараний у жорстокий чи зловісний спосіб, то це судження відображає сучасні погляди, але не сприйняття читач(ок)ів і слухач(ок)ів «Декамерона» того часу.

Жорстокі покарання (осліплення, викидання повік, відрізання носа, кастрація, відрубування рук і ніг, розчленування на чотири частини, розп'яття на колесі тощо) здійснювалися публічно перед кричущим натовпом, для якого це видовище було бажаною зміною в такому собі повсякденному житті (Pauler 2014: с. 147).

Відрубати голову супротивника до підборіддя одним ударом – свідчення майстерності виконавця, а також його приналежності до лицарства, адже цей удар відповідає лицарським правилам ведення бою. Відрубати руку, яка тримає зброю, також є частиною лицарського бою. Суворість покарання, яка б відповідала тяжкості злочину – це, здається, не було першочерговим завданням тих, що осуджують.

Важливою темою є те, як історично змінювалося сприйняття жорстокості в Європі, а також жорстокості, що призначається судом. Дзіневра, вимагаючи покарання для злочинця, не допускає можливості каяття з його боку. Прив'язування його, намазаного

³⁷ Присутність оголеного тіла в «Декамероні» і загалом у літературній творчості Боккаччо – окрема тема. Я коротко обговорюю цю тему в іншому дописі. Тут лише зазначу, що, дійсно, вони лягають спати голі, дозволяючи Амброджуоло бачити груди Дзіневри. Чи відповідає це церковним приписам щодо співмешкання між чоловіком і жінкою – це вже інше питання.

медом, до стовпа ніким не обговорюється. Публічні покарання є одночасно магнетично привабливим «спектаклем», хоча їхня функція полягає в тому, що вони служать для повчання. Спостереження за чиймись тортурами, ймовірно, поєднує в собі стан зачарування і почуття страху. Жорстокість також застосовується до тварин, наприклад, їх публічно спалюють.

Амброджуоло виставляють на високому, освітленому сонцем місці в місті так, щоб його тіло було добре видно.

Амброджуола ж ще того самого дня було прив'язано до стовпа й вимазано медом; він сконав у великих муках, бо оси, мухи й гедзі (а їх у тому краї тьма-темрява) скутали і сточили його до самої кості. Довго ще біліло там ніким не рушене його маслаччя, на сухожиллі теліпаючись, і свідкувало всякому, хто бачив, про його плюгавство. Оттак попався дурисвіт одуреному під ноги (с. 157).

Залишення тіл – повішеними, якщо їх вішали, або, як тут, прив'язаними до стовпа, на кілька днів – було поширеною практикою. За словами Боккаччо, немає жодної різниці між покаранням в Італії та Єгипті.

Султан влаштовує святкування на честь Дзіневри та Бернабо. «Як же учта скінчилася, велів нарихтувати корабель і дозволив їм, як вони того хотіли, повернутись до Генуї...» (с. 157). Між закінченням святкування і відплиттям до Генуї у Дзіневри і Бернабо, напевно, було достатньо часу, щоб при бажанні відвідати місце, де Амброджуоло, відкритий середземноморському сонцю і морському вітру, а також комахам, що сиділи на ньому, відбував своє покарання в муках. Отже, вони, без сумніву, могли переконатися у справедливій відплаті.

XI. Шахрайства

Я думаю, що головною проблемою в оповідці є визнання промовистої фрази «Попадеться й дурисвіт одуреному під ноги», якою Філомена починає і якою закінчує свою розповідь. Обман з'являється в оповідці у двох формах. Перша – заподіяння шкоди і одночасне отримання вигоди. Таке шахрайство, винуватцем якого є Амброджуоло, карається. Друга – маскування, видавання себе за іншого/інших. Цей обман нікому не завдає шкоди і є способом жити «у відносній безпеці», за визначенням Ніколчиної (див. нижче).

До цього ж типу обману належить і вмовляння Дзіневри слуги залишити її в живих, віднісши її одяг господареві, щоб запевнити його, що вона мертва.

В інших оповідках шахрайство також є злочином, який карається³⁸. У оповідці I, День II, Мартелліно користується шахрайством, за що ошукані богомольці ледь не вбивають його. «Він <...> прикидався тільки <...>, щоб над нашим святим і над нами поглумитися» (с. 80). Мартелліно – жартівник, але, принаймні в цьому випадку, не відрізняє жарт від шахрайства. Виняток становить оповідка I, День I, яка розповідає про сера Чаппеллетто, який є цілком негативним екземпломом, але після смерті підноситься до лику святих. Однак коментар оповідача Панфіла наприкінці новели вводить дві теми, які пропонують інше розуміння незліченних злочинів Чаппеллетто. Це теми «велика <...> милость од Господа» і «не на заблуди наші, а на чистоту віри зважає, і хоч ми вдаємося до його милосердя через ворога його, думаючи, що то друг, він так прихиляється до молитов наших, як ніби то був праведний заступник» (курсив мій. – А. А.) (с. 53–54).

ХП. Тлумачення

Проблема соціальних ролей чоловіка та жінки є центральною для багатьох інтерпретацій новели, починаючи з 1980-х років. Міглена Ніколчина пропонує інтерпретацію в цьому напрямку.

...Бернабо засуджує свою дружину Дзіневру до смерті, навіть не пояснивши їй причин і не надавши права голосу чи захисту. Дзіневра у Боккаччо, Розалінда з «Як вам це сподобається» та Віола з «Дванадцятій ночі» Шекспіра не беруть на себе чоловічу роль з попереднім наміром створити краще організований світ, а лише задля забезпечення засобів до існування та відносної безпеки. Оскільки підхожої сфери діяльності для жінки немає, перевдягання стає неминучим, коли жінка стикається з необхідністю самостійно справлятися зі світом. Щоб зайняти активну позицію, вона має замаскуватися під чоловіка³⁹.

³⁸ Вище йшлося про покарання брата Альберто (IV, 2).

³⁹ Гвідо Альмансі висловлює схожу думку з цитованим твердженням: «(Дзіневра) стоїть вище двох (Бернабо і Амброджуоло) чоловіків, але тільки в тій мірі, в якій їй вдалося оволодіти всіма чоловічими якостями ...» (Almansi 1973: с. 137). Те ж саме він зауважує і про Жілетту (оповідка IX, День III); Шекспір, як і Дзіневра, обирає акторів для своїх драм.

І тут криється парадокс: світ реагує на одяг. Варто лише змінити вбрання, як героїня перестає бути жертвою, якою вона була на початку, і перетворюється на хитрого ляльководу, який уміло та впевнено починає керувати не лише своєю долею, а й долею оточуючих. Англійська принцеса не чекає, щоб дістатися папи і випросити у нього чоловіка – вона знаходить його ще в дорозі, обирає, завойовує і сама влаштовує щасливий фінал (оповідка III, День другий. – прим. моя А. А.). Дзіневра здійснює запаморочливу авантюру кар'єру, яка підносить її до становища наближеної особи султана. З цієї позиції, досягнутої завдяки своїм здібностям, вона зуміла викликати до султана і свого чоловіка, який нічого про це не підозрював, і брехуна, який нічого про це не підозрював, щоб зрежисувати сценку, у якій істина врешті стала явною (Николчина 2014: с. 30, 32, 33).

Ці тлумачення можуть враховувати історичні межі в поведінці Дзіневри, а можуть ігнорувати їх. Наприклад: «Справді, в оригіналі Боккаччо здається, що Дзіневра проходить шлях до емансипації, але він не завершується» (Cerrato 2016: с. 24) Застосування сучасних понять, таких як емансипація, до історичного європейського матеріалу до епохи Просвітництва, вимагає, як на мене, обґрунтування. Тлумачення, які обговорюють підпорядковане соціальне становище жінки, базуються на уявленні про рівні права для всіх членів суспільства. Емансипація – це здобуття прав. Отже, проблема соціальних ролей була б незрозумілою для тодішніх читач(ок)ів і слухач(ок)ів «Декамерона»; не більше, ніж проблема старіння населення. Цінність, яка керує Бернабо і Дзіневрою, – це збереження і відновлення честі та гідності. Повертаючись разом із чоловіком до Генуї, Дзіневра відновлює, і то більшою мірою, свою гідність як доброчесна і шанована жінка.

Якщо мене цікавлять соціальні чоловічі та жіночі ролі в історичному художньому творі, то мою увагу буде зосереджено на них. Вважаю, що такий підхід обґрунтований, якщо не змішувати цінності, актуальні сьогодні, з тими, що були актуальними в часи створення твору. Історичне розуміння проявляється тією мірою, якою вдається віддалитися від сучасності та наблизитися до епохи, яку досліджуємо. Зусилля, яке докладано, полягає в тому, щоб з'ясувати, у чому полягає інакшість досліджуваної епохи, події,

художнього твору, поведінки? Віддалитися, але не звільнитися від сучасності, бо «забуття» сучасності чи актуальності зробило б неможливим виявлення відмінностей, відкриття специфік.

У напрямку актуального переосмислення найбільш переконливі й відверті автори, які вносять зміни до тексту Боккаччо. У Фатімі Мернісі Дзіневра обирає піти до гарему султана, замість того, щоб повернутися до чоловіка. Даріо Фо додає промову султана, в якій говориться: «І ви (християни) кажете мені, що наші жінки є рабнями? Ваші жінки – рабині! Ви – і він вказує на Дзіневру – ви є справжніми рабнями... і ви це, мабуть, усвідомлюєте»⁴⁰. Індивідуальний вибір – це сучасна цінність. Зміна новели, саме вона, демонструє, що інтерес до соціальних ролей сучасний і не може бути перенесений на історичні епохи, які його не знали. Індивідуальний вибір передбачає соціальність, яка визнає індивідуальність, вважає її можливою і необхідною, а також схвалює її. Цілком індивідуальний вибір передбачає соціальні відносини, яких не існувало в середині XIV ст. у міських республіках або в одноосібних володіннях Італійського півострова. Переосмислення, які мені відомі, воліють не обговорювати участь Дзіневри в процесі, який завершується прив'язуванням до стовпа та обмазуванням медом Амброджуоло, не обговорювати жорстокість Дзіневри або, наприклад, чи не порушує вона права людини Амброджуоло настільки, що могла б бути засуджена за це порушення.

XIII. Висновки

Оповідка-екземплум передає досвід, указує норму та її порушення, обговорює взаємозв'язок між істиною, обманом та покаранням. Новела утверджує зразок поведінки, «доводячи», що «попався дурисвіт одуреному під ноги». Вона корисна, водночас її слухання приносить задоволення.

Шахрайство, яке також є збагаченням, руйнує добре організовану спільність; воно небезпечне для загального блага. Шахрайство, що завдає шкоди, є питанням вибору. Шахраєм стають за власною волею. У поведінці Амброджуоло шахрайство

⁴⁰ Я беру інформацію зі статті Черрато (Cerrato 2016: с. 23–24).

поєднується із хвалькуватістю у значенні *vanagloria*, яке є гріхом. Він приписує собі здібності, яких не має, і саме хвалькуватість стає причиною того, що його викриває Сікурано на ринку в Акрі.

Інше шахрайство вимушене – заради збереження життя. У структурі новели обидва обмани функціональні – вони рухають сюжет. Слуга стає співучасником обману, але не вбиває Дзіневру; це також його вибір, прояв незалежності, який не порушує його належності до господаря.

У «Декамероні» існують дві протилежні цінності, які утверджуються оповідками: природне бажання, для якого немає моральних обмежень, і чеснота, яка сильніша за все. У розглянутій оповідці Боккаччо обирає другу цінність.

Поведінка Дзіневри готує читачів і до останньої, сотої оповідки, в якій Грізельда зазнає ще більше випробувань. Вона не лише витримує їх, але й підноситься над ними своєю поведінкою, яка перевищує людську міру і тому не може слугувати за взірець для наслідування. Грізельда досягає неможливої в реальності, але можливої в літературі, висоти або, якщо бажаєте, святості.

Не лише в цій оповідці Боккаччо поєднує достовірність із казковістю⁴¹. Світ Боккаччо, як і частини його читачів та слухачів, включає переходи та присутність у багатомовному світі, населеному різними етносами. Присутність серед інших як збагачувальна, так і небезпечна.

Повчаючи та розважаючи, оповідка виконує свою незамінну соціальну функцію – утверджує взірець поведінки, але також проблематизує існуючі цінності та переконання. Незважаючи на заявлену увагу до жінок як цільової аудиторії частини його творів, Боккаччо не пропонує їм нових соціальних ролей. Але в багатьох оповідках «Декамерона», всупереч домінуючим переконанням, жінки виявляються досконалішими, ніж чоловіки. Поведінка

⁴¹ Маттео Бозізіо, слідом за Елізабеттою Менетті, вважає фантастичне структурним елементом «африканських» оповідок «Декамерона», серед яких і новела про Бернабо та Дзіневру. Але фантастичне, на думку обох авторів, також притаманне сприйняттю новел читацькою аудиторією, особливо жіночою. Це проявляється, наприклад, у «житті поза релігійною приналежністю та поза усталеними соціальними шаблонами» (*il sogno di «vivere oltre i vincoli religiosi e al di fuori degli schemi sociali riconosciuti»*).

Дзіневри спростовує твердження про мінливість жінок⁴². Саме в межах існуючих соціальних ролей жінки найчастіше виявляються більш винахідливими, стійкими та піднесеними в порівнянні з чоловіками. Соціальні ролі зберігаються, але вони не є незмінними величинами.

Зупинюся коротко на концепції Маттео Бозізіо:

...поведінка дійових осіб в «африканських оповідках» (серед яких і оповідка про Бернабо та Дзіневру. – прим. моя А. А.) відображає чітке уявлення про світ: у різних історіях письменник не розповідає про релігійні конфлікти, не визначає добро, яке потрібно зберегти, і зло, яке слід усунути, оскільки між протагоністами встановлюються відносини симпатії та взаємної щедрості. <...> взаємодія між дійовими особами, схоже, утворює моделі поведінки, які заохочують діалог і взаємне визнання, подолання усталених етичних і символічних кодексів (Bosisio 2016).

Автор знаходить у оповідках, які він аналізує, «...вигідну співпрацю між людьми різної національності, культури та соціального стану...» (*una proficua collaborazione tra persone di diversa etnia, cultura e classe sociale*). Бозізіо також посиляється на праці інших науковців, які поділяють цю думку. В Болгарії в програмі літератури для гімназійного курсу з «Декамерона» вивчається так звана оповідка про перстень (I, 3), про єврея Мельхіседека і султана Саладіна. Передумовою цього вибору є педагогічна доцільність, яка частково збігається з концепцією Бозізіо. Це трактування новел із «Декамерона» надзвичайно привабливе.

Однак я запитую себе, чи це не пов'язано більше із сучасними переконаннями, а саме, що взаємне визнання та повага мають і тактичні вигоди, і стратегічну перевагу перед нестримним бажанням знищити інших, чужинців або просто тих, хто з нами не згоден. Чи не є ця концепція, застосована до «Декамерона», проєкцією нашого власного бажання, яке набуває форми інтерпретації минулого? Сам я схильний тлумачити новели в такий спосіб. І все ж, відчуючи сумніви, що це саме так, вважаю, що

⁴² «La donna è mobile», – стверджує і додає синоніми один із героїв відомого музичного твору середини XIX століття.

в оповідці про Бернабо та Дзіневру (II, 9) поведінку султана можна сприймати як взірець, з яким порівнюється поведінка італійських володарів. Чи відповідає їхня поведінка аристократичному ціннісному кодексу, якого вони мають дотримуватися за своїм походженням? Але те саме стосується і засвоєння цінностей, таких як щедрість і повага до іншого, представниками торгового стану, хоча ці цінності є частиною аристократичного кодексу поведінки. Не походження, а поведінка свідчить про те, чи є серце благородним (*cuor gentil*). Я вважаю, що милосердя, яке виявляють дійові особи в «африканських» оповідках, також орієнтоване на читацьку та слухацьку аудиторію «Декамерона». Якщо ця основна християнська цінність виявляється і в поведінці релігійно інших, то тим більше вона повинна бути притаманною нам. У резюме: щедрість і милосердя в поведінці культурно та релігійно інших слугують дзеркалом, у якому відображаються цінності та поведінка соціального середовища, для якого призначені новели. Це не означає, що цей автор і ця аудиторія не цікавилися людьми з південної частини Середземномор'я.

XIV. Доповнення: Джованні Серкамбі «Справедливий вирок»

Новела Джованні Серкамбі може слугувати жанровим прикладом для розрізнення між юридичним казусом і новелою. Дві істини – обвинувачів та захисника Ландри – зіставляються і оцінюються через вирок міських старійшин. Обвинувачів четверо: троє погоджуються з вирок, четвертий, Тедалдіні, приймає його, хоча не згоден і надає перевагу іншому рішення.

Включаю короткий аналіз цієї новели, адже вона демонструє важливість судової процедури в місті-республіці Лукка. Троє чоловіків, кожен з яких спочатку хоче з люттю напасти на Ландру і навіть убити його, трохи пізніше погоджуються з доводом, що його потрібно доставити до суду. Самосуд замінюється надією на справедливе покарання Ландри. Новела написана в комедійному жанрі, її рушійний принцип – низька ймовірність описуваних подій. Вирок старійшин міста Лукки зразковий у своїй логіці, яка викликає сміх і здивування, але при цьому відповідає логіці обвинувачень. Водночас слабка ймовірність більшості описаних подій поєднується

з точною топографією; імена дійових осіб зазначені, навіть якщо вони не беруть слова. Крім того, зрозуміло, що всі знають одне одного або чули один про одного.

І в цій новелі є повчання, хоча воно прямо не назване. Йоані Тедалдіні губить гаманець із дев'яноста гульденами, які містяться в золоті та дрібних монетах. Дружина Ландри знаходить його, і обидва вони не відкривають гаманець. Коли Тедалдіні повертається і запитує, чи знаходили вони гаманець, вони показують його. Тедалдіні супроводжує судовий службовець, перед яким він бреше, що в гаманці було сто гульденів, і так звинувачує Ландру в крадіжці десяти гульденів. Хоча це прямо не сказано, читач може зрозуміти, що Тедалдіні звинувачує Ландру у крадіжці та брехні одночасно, адже Ландра стверджує, що не відкривав гаманець. Оповідач не висловлює прямого ставлення до брехні Тедалдіні, яка стала підставою для примусового доставлення Ландри до суду в Луцці.

Дорогою трапляються три пригоди, в яких бере участь Ландра або які він спричиняє; дві з них закінчуються смертю. Отже, до першого обвинувача, Тедалдіні, приєднуються ще троє. Старійшини міста Лукки, вислухавши обидві сторони, доходять висновку, що Йоані Тедалдіні є основним винуватцем низки нещасть, через що він несе всю провину, тоді як решта три обвинувачі мають бути заспокоєні відповідним чином (Sercambi 1972: с. 496)⁴³. Саме через рішення міських старійшин оповідач висловлює своє ставлення до брехні Тедалдіні та обману, за допомогою якого він намагався отримати ще десять гульденів. Оцінка оповідача доповнюється у вступі до наступної, сто тринадцятої новели (СХІІІ): «Розказана приємна новела дуже розвеселила товариство, яке вважає, що в ній відкривають суддів, які виносять вирoki розумно і проникливо» (Sercambi 1972: с. 498)⁴⁴.

У захисному поясненні Ландри чітко простежується прив'язаність до свого хрещеного батька, убитого ним через

⁴³ «Li rettori, udite le savie risposte di Landra, ristretti insieme conchiuseno non dover morire. E perché videnò Johanni esser stato principio di tutti quelli mali, pensonno a lui dare il botto del danno et a li altri con bel modo farli contenti» (Sercambi 1972: с. 496)

⁴⁴ «La piacevole novella ditta rallegrò molto la brigata, pensando sopra trovare giudici che con ragione e discrezione le sentenzie diano» (Sercambi 1972: с. 498).

необережність, тоді як в обвинуваченнях така прив'язаність відсутня; у них підкреслюється стримування власного імпульсу до насильства. Релігійне як регулятор також виконує свою функцію в новелі: Ландра спокутує свою провину через паломництво до Сантьяго-де-Компостела, яке він здійснює задля спасіння душі свого хрещеного батька⁴⁵.

Переклад з болгарської С. Георгієвої за редакцією Р. Камберової

- Аретов, Н. (2017). *Софроний Врачански: живот и дело*. София : Кралица Маб, 182 с.
- Бокаччо, Дж. (1985). *Декамерон*. Пер. з італ. М. Лукаша. Київ : Дніпро, 662 с.
- Делчев, К. (1998). Един екземплум от «Изповедите» на Августин. *Философия*, бр. 4, с. 39–42.
- Илиева, Б. (2012). «Хубавинка Янка» на Петко Р. Славейков и новела IX, Ден II от «Декамерон» на Бокачо. В: *Италия в културата на Българското възраждане*. Благоевград : УИ «Неофит Рилски», с. 195–203.
- Илиева, Б. (2020). Праведният живот и земните радости в «Декамерон» на Джовани Бокачо и «Под манастирската лоза» на Елин Пелин. *Литературата*, кн. 24, с. 154–171.
- Йовков, Й. (1976). Гріх Івана Беліна. В: *Старопланинські легенди*. Пер. з болг. О. Кеткова. Київ : Дніпро, с. 295–306.
- Карпантє, Ж. и Лѡбрєн, Ф. (ред.) (2001). *История на Средиземноморието*. София : Рива, 560 с.
- Ковачев, О. (2017). Лъжец или светец? Повествователна ирония в «Декамерон». В: Спасова, К., Тенев, Д. и Калинова, М. (съст.). *Парачовешкото: грация и гравитация*. Юбилеен сборник в чест на проф. Миглена Николчина. София : УИ «Св. Климент Охридски», с. 765–786.
- Ле Гофф, Ж. (2007). Час *exemplum*'у (XIII ст.). В: *Середньовічна уява*. Пер. з фр. Я. Кравця. Львів : Літопис, с. 102–104.
- Манолакев, Х. (2017). *Слово и Тяло. Из историята и херменевтиката на руския литературен канон на XIX в.* София : Регалия 6, 496 с.
- Николчина, М. (2014). *Девы, рицари, кралици. Любовьта в литературата на Средновековието и Ренесанса*. Пловдив : Жанет 45, 204 с.
- Петкова-Сталева, П. (2009). Превъплъщенията на превода във времето или как Джиневра се превърна в Хубавинка Янка: Новела 9, ден II, от «Декамерон» на Джовани Бокачо. *Чуждоезиково обучение*, бр. 2, с. 64–70.

⁴⁵ Взаємозв'язок між італійською новелістикою XIII–XVI століть та правовими питаннями був предметом багатьох досліджень. Спеціально для «Декамерона» – Doering 2019.

- Петкова-Сталева, П. (2013). *Зараждане на италианската ренесансова новела и основни тенденции в развитието ѝ през XIII–XIV век*. URL: https://eprints.nbu.bg/id/eprint/1940/1/Petia%20Petkova-Staleva_Novella%20Italiana_Duecento-Trecento.pdf (дата звернення: 20.08.2024).
- Яус, Х. Р. (1998). Теория на жанровете и на литературата през Средновековието. В: *Исторически опит и литературна херменевтика*. Прев. от нем. М. Разбойникова, Р. Килева. София : УИ «Св. Климент Охридски», с. 165–209.
- Airaldi, G. (2023). *L'occhio del mercante. Commercio e cultura nel Medioevo italiano*. Roma : Edizioni di storia e letteratura, 142 p.
- Al-Itbau, Q. M. A. (2015). *La fortuna delle Mille e una notte nella letteratura italiana*. Tesi di dottorato. Università degli Studi di Firenze, 365 p. URL: <https://flore.unifi.it/retrieve/handle/2158/1028890/115167/La%20fortuna%20delle%20Mille%20e%20una%20notte%20nella%20letteratura%20italiana.pdf> (дата звернення: 20.08.2024).
- Almansi, G. (1973). Lettura della novella di Bernabò e Zinevra (II, 9). *Studi sul Boccaccio*, vol. 7, pp. 125–140.
- Battaglia Ricci, L. (2000a). *Boccaccio*. Roma : Salerno Editrice, 292 p.
- Battaglia Ricci, L. (2000b). Una novella per esempio. Novellistica, omiletica e trattatistica nel primo Trecento. In: Albanese, G., Battaglia Ricci, L. e Bessi, R. (ed.). *Favole parabole storie*. Le forme della scrittura novellistica dal Medioevo al Rinascimento. Atti del Convegno di Pisa 26–28 ottobre 1998. Roma : Salerno Editrice, pp. 31–53.
- Bocaccio, G. (1956). *Decameron*. A cura di Vittore Branca. Torino : UTET. URL: <https://ia801004.us.archive.org/24/items/decamerongiovanniboccaccio/Decameron%20-%20Giovanni%20Boccaccio.pdf> (дата звернення: 20.08.2024).
- Bolpagni, M. (2016). La geografia del “Decameron”. *Disertační práce*. Univerzita Palackého v Olomouci, 159 s. URL: https://theses.cz/id/h9xzd1/La_geografia_del_Decameron_finale.pdf (дата звернення: 20.08.2024).
- Bosisio, M. (2016). Etica cortese e dimensione fantastica: lettura delle novelle “africane” del “Decameron”. *Italica*, vol. 93, no. 1, pp. 37–54. URL: <https://www.thefreelibrary.com/Etica+cortese+e+dimensione+fantastica%3a+lettura+delle+novelle...-a0456989711> (дата звернення: 20.08.2024).
- Cerrato, D. (2016). “Il Boccaccio riveduto e scorretto” di Dario Fo e Franca Rame: uno sguardo di genere su personaggi femminili. *Spunti e ricerche*, vol. 31, pp. 20–34.
- Dei, A. (2009). Le città nella geografia del “Decameron”. *Bollettino della società geografica italiana*, serie XIII, vol. II, pp. 917–924.
- Doering, P. C. (2019). La giustizia penale nel “Decameron” di Boccaccio. In: Meier, F. e Zanin, E. (ed.). *Poesia e diritto nel Due e Trecento italiano*. Ravenna : Longo Editore, pp. 139–160.

- Fonio, F. (2007). Dalla legenda alla novella: continuità di moduli e variazioni di genere. Il caso di Boccaccio. *Cahiers d'études italiennes*, no. 6: La Nouvelle italienne du Moyen Âge à la Renaissance. <https://doi.org/10.4000/cei.859>
- Minnucci, G. (2011). La condizione giuridica della donna tra Medio Evo ed Eta Moderna: qualche riflessione. *Anuario de historia del derecho español*, t. LXXXI, pp. 997–1007.
- Moretti, F. (2002). Il lupo. *Mondi medievali*. URL: <http://www.mondimedievali.net/Immaginario/lupo.htm> (дата звернення: 20.08.2024).
- Pabst, W. (1967). *Novellentheorie und Novellendichtung. Zur Geschichte ihrer Antinomie in den romanischen Literaturen*. Heidelberg : Carl Winter, 283 S.
- Parenti, A. (2016). Recupero di una voce spezzata. Sul testo di “Decameron” II 9, 42. In: *Studi di filologia italiana*. Bollentino annuale dell’Accademia della Crusca. vol. LXXIV. Firenze : Le Lettere, pp. 33–46.
- Pauler, R. (2014). *Leben im Mittelalter. Ein Lexikon*. Darmstadt : Primus Verlag, 224 S.
- Petrini, M. (1986). La novella di Bernabò e Zinevra. In: Petrini, M. *Nel giardino di Boccaccio*. Udine : Del Bianco, pp. 37–52. URL: https://www.rose.uzh.ch/static/decameron/seminario/II_09/petrini.html (дата звернення: 20.08.2024).
- Sacchetti, F. (1986). Parciatadino dei Linari. In: Bellonci, G. (ed.). *Novelle italiane dalle origini al cinquecento*. Roma : Lucarini, pp. 133–134.
- Schubert, E. (2019) [2012]. *Alltag im Mittelalter. Natürliches Lebensumfeld und menschliches Miteinander*. Darmstadt : Wbg Theiss, 456 S.
- Sercambi, G. (1972). *Novelle*. A cura di Giovanni Sinicropi. Bari : Laterza, vol. I., 504 p.
- Simon, A. (1999). *Le novelle e la storia. Toscana e Oriente fra Tre e Quattrocento*. Roma : Salerno Editrice, 160 p.
- Totaro, L. (2005). *Ragioni d’amore: le donne nel «Decameron»*. Firenze : Firenze University Press, 336 p. https://doi.org/10.26530/OAPEN_356394

AN ATTEMPT AT A HISTORICISING READING OF NOVELLA IX, DAY II (BERNABÒ AND GINEVRA) FROM GIOVANNI BOCCACCIO’S “DECAMERON”

Angel Angelov

orcid.org/0000-0002-9579-4354

valentangel@hotmail.com

*Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd, bl. 17, 1113, Sofia, Bulgaria*

Abstract. I attempt to restore elements of the horizon of perception that readers and listeners of the Bernabò and Zinevra novella (IX, Day II) from Decameron may have had in Italian cities in the mid-14th century. The novella provides opportunities for relating to values, beliefs, knowledge, behaviours, and life experiences within the historical environment in which it was created; these are what interest me. I discuss topics such as sustainability in social roles, cruelty and justice, the image of wolves, topography, the relationship between fairy tale and authenticity, the importance of the exemplum, the function of money. The novel exemplum conveys experience, indicates a norm and its violation. Speaking of truth, deception and punishment, the short story establishes a pattern of behaviour. I dwell on some of the interpretations of the novella. I am trying to make clear the fundamental difference between a reconstructive reading and the interpretations that modernise the novella. I compare Boccaccio's novella with a novel by Franco Sacchetti's and a novel by Giovanni Sercambi's.

Keywords: exemplum; social roles; cruelty; justice; Decameron; 14th century; Sacchetti; Sercambi.

References

- Areto, N. (2017). *Sofronii Vrachanski: zhivot i delo* [Sophrony of Vratsa: life and work]. Sofia : Kralitsa Mab, 182 p. (in Bulgarian).
- Boccaccio, G. (1985). *Dekameron* [The Decameron]. Translated from the Italian by M. Lukash. Kyiv : Dnipro, 662 p. (in Ukrainian).
- Delchev, K. (1998). Edin ekzemplum ot "Izpovedite" na Avgustin [An exemplum from Augustine's "Confessions"]. *Filosofia*, no. 4, pp. 39–42. (in Bulgarian).
- Ilieva, B. (2012). "Khubavinka Ianka" na Petko R. Slaveikov i novela IX, Den II ot "Dekameron" na Bokacho ["Pretty Yanka" by Petko R. Slaveykov and novella IX, Day II from Boccaccio's "Decameron"]. In: *Italiia v kulturata na Bŭlgarskoto vŭzrazhdane*. Blagoevgrad : UI "Neofit Rilski", pp. 195–203. (in Bulgarian).
- Ilieva, B. (2020). Pravedniiat zhivot i zemnite radosti v "Dekameron" na Dzhovani Bokacho i "Pod manastirskata loza" na Elin Pelin [The Righteous Life and Earthly Joys in Giovanni Boccaccio's "Decameron" and Elin Pelin's "Under the Monastery Vine"]. *Literaturata*, no. 24, pp. 154–171. (in Bulgarian).
- Yovkov, Y. (1976). Hrikh Ivana Belina [Ivan Belin's Sin]. In: *Staroplanyns'ki lehendy*. Translated from the Bulgarian by O. Ketkov. Kyiv : Dnipro, pp. 295–306. (in Ukrainian).
- Carpentier, J. and Lebrun, F. (ed.) (2001). *Istoriia na Sredizemnomoriето* [History of the Mediterranean]. Sofia : Riva, 560 p. (in Bulgarian).
- Kovachev, O. (2017). Lŭzhets ili svetets? Povestvovatelna ironiia v "Dekameron" [Liar or Saint? Narrative Irony in The Decameron]. In: Spasova, K., Tenev, D. and Kalinova, M. (ed.). *Parachoveshkoto: gratsiia i gravitatsiia*. Sofia : UI "Sv. Kliment Okhridski", pp. 765–786. (in Bulgarian).

- Le Goff, J. (2007). *Chas exemplum'u* (XIII st.) [The Time of the *Exemplum* (Thirteenth Century)]. In: *Sredn'ovichna uiava*. Translated from the French by Y. Kravets. Lviv : Litopys, pp. 102–104. (in Ukrainian).
- Manolakev, H. (2017). *Slovo i Tialo. Iz istoriata i khermenevtikata na ruskiia literaturen kanon na XIX v.* [Word and Body. From the History and Hermeneutics of the Russian Literary Canon of the 19th Century]. Sofia : Regaliia 6, 496 p. (in Bulgarian).
- Nikolchina, M. (2014). *Devi, ritsari, kralitsi. Liubovta v literaturata na Srednovekovieto i Renesansa* [Maidens, Knights, Queens. Love in the Literature of the Middle Ages and the Renaissance]. Plovdiv : Zhanet 45, 204 p. (in Bulgarian).
- Petkova-Staleva, P. (2009). *Prevŭplŭshteniata na prevoda vŭv vremeto ili kak Dzhinevra se prevŭrna v Khubavinka Ianka: Novela 9, den II, ot "Dekameron" na Dzhovani Bokacho* [The incarnations of translation over time or how Ginevra became the Pretty Yanka: Novel 9, Day II, from Giovanni Boccaccio's "Decameron"]. *Chuzhdoezikovo obuchenie*, no. 2, pp. 64–70. (in Bulgarian).
- Petkova-Staleva, P. (2013). *Zarazhdane na italianskata renesansova novela i osnovni tendentsii v razvitiето i prez XIII–XIV vek* [The formation of the Italian Renaissance novella and main trends in its development in the 13th–14th centuries]. (in Bulgarian). URL: https://eprints.nbu.bg/id/eprint/1940/1/Petia%20Petkova-Staleva_Novella%20Italiana_Duecento-Trecento.pdf (accessed: 20.08.2024).
- Jauss, H. R. (1998). *Teoriia na zhanroвете i na literaturata prez Srednovekovieto* [Theory of genres and of literature in the Middle Ages]. In: *Istoricheski opit i literaturna khermenevtika*. Translated from the German by M. Razbojnikova, R. Kileva. Sofia : UI "Sv. Kliment Okhridski", pp. 165–209. (in Bulgarian).
- Airaldi, G. (2023). *L'occhio del mercante. Commercio e cultura nel Medioevo italiano*. Roma : Edizioni di storia e letteratura, 142 p.
- Al-Itbau, Q. M. A. (2015). *La fortuna delle Mille e una notte nella letteratura italiana*. Tesi di dottorato. Università degli Studi di Firenze, 365 p. URL: <https://flore.unifi.it/retrieve/handle/2158/1028890/115167/La%20fortuna%20delle%20Mille%20e%20una%20notte%20nella%20letteratura%20italiana.pdf> (accessed: 20.08.2024).
- Almansi, G. (1973). *Lettura della novella di Bernabò e Zinevra (II, 9). Studi sul Boccaccio*, vol. 7, pp. 125–140.
- Battaglia Ricci, L. (2000a). *Boccaccio*. Roma : Salerno Editrice, 292 p.
- Battaglia Ricci, L. (2000b). *Una novella per esempio. Novellistica, omiletica e trattatistica nel primo Trecento*. In: Albanese, G., Battaglia Ricci, L. e Bessi, R. (ed.). *Favole parabole storie. Le forme della scrittura novellistica dal Medioevo al Rinascimento*. Atti del Convegno di Pisa 26–28 ottobre 1998. Roma : Salerno Editrice, pp. 31–53.

- Boccaccio, G. (1956). *Decameron*. A cura di Vittore Branca. Torino : UTET. URL: <https://ia801004.us.archive.org/24/items/decamerongiovanniboccaccio/Decameron%20-%20Giovanni%20Boccaccio.pdf> (accessed: 20.08.2024).
- Bolpagni, M. (2016). La geografia del “Decameron”. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci, 159 s. URL: https://theses.cz/id/h9xzd1/La_geografia_del_Decameron_finale.pdf (accessed: 20.08.2024).
- Bosisio, M. (2016). Etica cortese e dimensione fantastica: lettura delle novelle “africane” del “Decameron”. *Italica*, vol. 93, no. 1, pp. 37–54. URL: <https://www.thefreelibrary.com/Etica+cortese+e+dimensione+fantastica%3a+lettura+delle+novelle...-a0456989711> (accessed: 20.08.2024).
- Cerrato, D. (2016). “Il Boccaccio riveduto e scorretto” di Dario Fo e Franca Rame: uno sguardo di genere su personaggi femminili. *Spunti e ricerche*, vol. 31, pp. 20–34.
- Dei, A. (2009). Le città nella geografia del «Decameron». *Bollettino della società geografica italiana*, serie XIII, vol. II, pp. 917–924.
- Doering, P. C. (2019). La giustizia penale nel “Decameron” di Boccaccio. In: Meier, F. e Zanin, E. (ed.). *Poesia e diritto nel Due e Trecento italiano*. Ravenna : Longo Editore, pp. 139–160.
- Fonio, F. (2007). Dalla legenda alla novella: continuità di moduli e variazioni di genere. Il caso di Boccaccio. *Cahiers d'études italiennes*, no. 6: La Nouvelle italienne du Moyen Âge à la Renaissance. <https://doi.org/10.4000/cei.859>
- Minnucci, G. (2011). La condizione giuridica della donna tra Medio Evo ed Eta Moderna: qualche riflessione. *Anuario de historia del derecho español*, t. LXXXI, pp. 997–1007.
- Moretti, F. (2002). Il lupo. *Mondi medievali*. URL: <http://www.mondimedievali.net/Immaginario/lupo.htm> (accessed: 20.08.2024).
- Pabst, W. (1967). *Novellentheorie und Novellendichtung. Zur Geschichte ihrer Antinomie in den romanischen Literaturen*. Heidelberg : Carl Winter, 283 S.
- Parenti, A. (2016). Recupero di una voce spezzata. Sul testo di “Decameron” II 9, 42. In: *Studi di filologia italiana*. Bollentino annuale dell'Accademia della Crusca. vol. LXXIV. Firenze : Le Lettere, pp. 33–46. (accessed: 20.08.2024).
- Pauler, R. (2014). *Leben im Mittelalter. Ein Lexikon*. Darmstadt : Primus Verlag, 224 S.
- Petrini, M. (1986). La novella di Bernabò e Zinevra. In: Petrini, M. *Nel giardino di Boccaccio*. Udine : Del Bianco, pp. 37–52. URL: https://www.rose.uzh.ch/static/decameron/seminario/II_09/petrini.html (accessed: 20.08.2024).
- Sacchetti, F. (1986). Parciatadino dei Linari. In: Bellonci, G. (ed.). *Novelle italiane dalle origini al cinquecento*. Roma : Lucarini, pp. 133–134.
- Schubert, E. (2019) [2012]. *Alltag im Mittelalter. Natürliches Lebensumfeld und menschliches Miteinander*. Darmstadt : Wbg Theiss, 456 S.

- Sercambi, G. (1972). *Novelle*. A cura di Giovanni Sinicropi. Bari : Laterza, vol. I., 504 p.
- Simon, A. (1999). *Le novelle e la storia. Toscana e Oriente fra Tre e Quattrocento*. Roma : Salerno Editrice, 160 p.
- Totaro, L. (2005). *Ragioni d'amore: le donne nel «Decameron»*. Firenze : Firenze University Press, 336 p. https://doi.org/10.26530/OAPEN_356394

Suggested citation

Angelov, A. (2025). Sproba istoryzuiuchoho prochyttannia opovidky IX, Den' II (Bernabo ta Dzinevra) z "Dekameron" Dzhovanni Bokkachcho [An Attempt at a Historicising Reading of Novella IX, Day II (Bernabò and Ginevra) from Giovanni Boccaccio's "Decameron"]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 111, pp. 196–232. (in Ukrainian). <http://doi.org/10.31861/pytlit2025.111.196>

Стаття надійшла до редакції 7.02.2025 р.

Стаття прийнята до друку 6.05.2025 р.